

Wat werkt in lesonderwijs aan laaggeletterde anderstalige jongeren?

1. Inleiding

Laaggeletterde anderstalige jongeren staan voor een haast onmogelijke taak: ze moeten én een nieuwe taal leren én leren lezen en schrijven in deze nieuwe taal, en dat op een zeer beperkte tijd. De lat voor het onderwijs aan deze jongeren moet dus hoog liggen, willen ze met een eerlijke kans kunnen doorstromen naar het (voltijdse) reguliere onderwijs.

In deze bijdrage focussen we op leren lezen. Het doel van lezen is eenvoudig: een lezer wil begrijpen wat hij leest. Of de lezer dat doel ook bereikt, hangt van een complex samenspel van deelvaardigheden en -processen af. Neem bijvoorbeeld volgende eenvoudige tekst: *Paul staat in de file. Hij is bang dat zijn dochter al vertrokken is.* (naar: Castles, Rastle & Nation 2018). Welke kennis heeft een lezer nodig om deze tekst te begrijpen? Ten eerste moet de lezer de woorden correct kunnen decoderen. Dat is op zich al een grote uitdaging: de lezer moet in staat zijn om bijvoorbeeld *staat* te onderscheiden van visueel gelijkaardige woorden als *slaat* of *staak* en om onbekende woorden als *Paul* te identificeren. Ten tweede moet hij de betekenis van de gedecodeerde woorden activeren. Van meerduidige woorden moet de betekenis geselecteerd worden die past binnen de context: in combinatie met *file* heeft *staat* niets te maken met een fysieke activiteit. Ten derde legt de lezer causale verbanden: hij weet dat *hij* en *zijn* in de tweede zin naar Paul in de eerste zin verwijzen. Ten vierde heeft de lezer voldoende achtergrondkennis nodig, zodat hij kan interpreteren dat Paul waarschijnlijk onderweg is naar huis en dat hij zijn dochter zeker nog wil zien. Ontbrekende informatie moet de lezer zelf afleiden, bijvoorbeeld op basis van zijn voorkennis over Paul. Misschien vergeet Paul zijn sleutels regelmatig en kan hij niet binnen als zijn dochter al vertrokken is, of misschien heeft hij slecht nieuws gekregen en wil hij zijn dochter absoluut op de hoogte brengen voor ze vertrekt. Zelfs een ogenschijnlijk eenvoudige tekst van twee zinnen stelt hoge eisen aan de lezer.

Effectief, kwaliteitsvol leesonderwijs werkt op een systematische manier aan alle deeltaalvaardigheden van lezen zonder het einddoel – het begrijpen van betekenisvolle teksten – uit het oog te verliezen. In het alfabetiseringsonderwijs van laaggeletterde anderstalige jongeren zijn er drie grote pijlers: ‘woordenschatverwerving’, ‘mondelijke taalvaardigheid’ en ‘een evenwichtige leesinstructie’.

2. Aanbevelingen

2.1 Aanbeveling 1 – Leg de lat hoog voor woordenschat via expliciete, weldoordachte en rijke instructie. Vertrek vanuit ruime, relevante thema's en bied actieve werkvormen aan die zowel een brede als een diepe woordenschatkennis stimuleren

Voor wie in een nieuwe taal leert lezen en schrijven, is een rijke woordenschat om verschillende redenen van doorslaggevend belang. Ten eerste moet een lezer 95% van de woorden in een tekst kennen om een tekst te kunnen begrijpen. Omgerekend in aantal woorden betekent dat zo'n 5.000 items. Voor jongeren die zich voorbereiden op een voltijdse schoolloopbaan komen hier nog enkele honderden school- en vaktaalwoorden bij. Ten tweede ondersteunt het mentale lexicon de leerling tijdens het leren lezen. Bij beginnende lezers die zich al hakkend en plakkend door een lastig woord worstelen hoor je vaak iets als ‘d-r-u-k, duk, durk, ah nee, druk’. Maar wie het woord ‘druk’ niet kent, kan zichzelf niet bijsturen en boekt dus minder leerwinst. Tot slot is het leren van woorden exponentieel: hoe meer woorden je kent, hoe makkelijker je nieuwe woorden leert en onthoudt.

Uiteraard is het voor laaggeletterde nieuwkomers onbegonnen werk om op zo'n korte tijd 5.000 of meer woorden te leren. Inzetten op een brede en stevig verankerde basiswoordenschat is wel haalbaar.

In de praktijk:

1. Weet welke woorden je aanleert.
2. Breng woordenschat in brede, concrete, relevante thema's aan en niet in enge, semantische categorieën.
3. Werk zowel aan een brede als aan een diepe woordenschat.
4. Laat leerlingen woordenschat actief inoefenen.
5. Maak je leerlingen vertrouwd met woordleerstrategieën.

2.2 Aanbeveling 2 – Zet in een eerste fase sterk in op de mondelinge taalvaardigheid en begin pas met lezen en schrijven als de leerlingen een mondelinge basis verworven hebben

Mondelinge taalvaardigheid is de sleutelvaardigheid voor laaggeletterde leerlingen. Aangezien zij aan het begin van hun traject geen toegang hebben tot geschreven materiaal, is mondelinge interactie voor hen de enige bron van leren in deze fase. Daarnaast is er een sterk verband tussen mondelinge taalvaardigheid en de latere leesvaardigheid. Een stevige mondelinge basis helpt tijdens het decoderen en faciliteert het leesbegrip. Anders dan kinderen in de moedertaal beschikken laaggeletterde anderstalige jongeren nog niet over deze basis in de taal waarin ze leren lezen. Vooral eer het eigenlijke alfabetiseren kan starten, moet goed leesonderwijs dan ook eerst inzetten op de mondelinge taalvaardigheid van de leerling. De belangrijkste componenten hiervan zijn woordenschat (zie aanbeveling 1), luistervaardigheid en syntactische bekwaamheid.

In de praktijk:

1. Werk aan de verstavaardigheid van je leerlingen.
2. Ontwikkel via begrijpend luisteren de vaardigheden die de weg banen voor leesbegrip.
3. Help leerlingen stap voor stap luisterstrategieën te ontwikkelen.
4. Help leerlingen om de verbanden tussen woorden in een zin en tussen zinnen te ontdekken.

2.3 Aanbeveling 3 – Zorg voor een evenwichtige leesinstructie waarin het systematisch leren decoderen van geschreven taal hand in hand gaat met het leren begrijpen van teksten en het aanwakkeren van leesplezier

Anderstalige jongeren die in het Nederlands leren lezen, doorlopen dezelfde fases in het eigenlijke leesproces als kinderen in de moedertaal. Eerst lezen ze woorden globaal, als een beeld, vervolgens leren ze woorden letter voor letter te verklanken en tot slot automatiseren ze dit proces. Wie niet in de eigen moedertaal leert lezen, heeft echter één groot nadeel: hij moet de code leren kraken in een taal die hij nog niet begrijpt en waarvan hij niet alle klanken (her)kent. Systematische aandacht voor het uitbreiden van de woordenschat en voor het beheersen van de klanken is noodzakelijk, niet alleen voorafgaand aan, maar ook tijdens het leren decoderen. Tot slot is het leren decoderen een noodzakelijk middel om het doel – het begrijpen van geschreven taal – te bereiken. Een kwaliteitsvol en evenwichtig leesprogramma zet in elke fase van het alfabetiseringsproces sterk in op begrijpend lezen.

In de praktijk:

1. Werk eerst aan leesvoorwaarden, in het bijzonder aan het fonemisch bewustzijn.
2. Leer leerlingen de alfabetische code te kraken aan de hand van een structuurmethode voor anderstaligen.
3. Voorzie voldoende tijd en oefenkansen voor de overgang van de alfabetische naar de orthografische fase.
4. Werk in elke fase van het alfabetiseringsproces aan leesbegrip en gebruik hiervoor een brede waaier aan teksten en doelen.
5. Zorg ervoor dat je leerlingen graag willen lezen.
6. Breng leesstrategieën expliciet aan.

3. Tot slot

Uit de complexiteit van het leesproces volgt dat niet alle instructie om te leren lezen moet vertrekken vanuit geschreven tekst. Mondelinge processen zijn minstens zo belangrijk. Veel van de richtlijnen uit deze praktijkgids mogen dan ook niet in isolatie toegepast worden, maar worden best met elkaar en met andere praktijken verbonden. Daarnaast is elke klascontext uniek en hebben laaggeletterde leerlingen elk hun eigen profiel. Een bepaalde opdracht kan in de ene groep perfect werken, maar kan in een andere groep veel minder succes oogsten.

Deze tekst is een beknopte samenvatting van *Extra kansen voor nieuwkomers: Wat werkt in leesonderwijs aan laaggeletterde anderstalige jongeren? Een praktijkgids voor lesgevers* (Trioen & Casteleyn 2018). Deze praktijkgids maakt een samenvatting van de strategieën die effectief zijn voor het leesonderwijs aan laaggeletterde anderstalige jongeren en die door wetenschappelijke onderzoeksresultaten ondersteund worden. Daarnaast illustreert deze gids deze strategieën door te verwijzen naar goede praktijkvoorbeelden die leerkrachten eenvoudig kunnen toepassen.

Je kan de volledige gids gratis downloaden via www.uantwerpen.be/extra-kansen.

Referenties

Castles, A., K. Rastle & K. Nation (2018). "Ending the reading wars: Reading acquisition from novice to expert". In: *Psychological Science in the Public Interest*, 19 (1), p. 5-51.